

Beslut

efter kvalitetsgranskning av
undervisningen i källkritiskt förhållningssätt
– fokus gymnasieskolan
vid Ystad Gymnasium område 5
i Ystad kommun

Inledning

Skolinspektionen har med stöd i 26 kap. 19-20 § skollagen (2010:800) genomfört en tematisk kvalitetsgranskning på Ystad Gymnasium Område 5 avseende verksamhetens kvalitet inom undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan. Syftet med denna kvalitetsgranskning är att granska kvaliteten i de utvalda skolornas undervisning i källkritiskt förhållningssätt till digitala och andra källor, med fokus på gymnasieskolan. I granskningen omfattar begreppet källkritiskt förhållningssätt både källkritik, källtillit och informationssökning. Granskningen syftar till att besvara frågan:

I vilken utsträckning främjar undervisningen elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor?

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga och enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor avseende geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkes-program och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras våren 2024.

Granskningen genomfördes 26 april 2023 av utredarna Anna Alm och Maria Björkenborn.

Läsanvisning

Bedömningen görs i förhållande till de kvalitetskriterier Skolinspektionen tagit fram i granskningen inom det granskade området vilket beskrivs i bilaga 1. I denna bilaga finns också beskrivet hur granskningen har genomförts. Granskningens författningsstöd återfinns i bilaga 2. På varje område bedöms om verksamheten uppfyller framtagna kvalitetskriterier i hög utsträckning, i flera delar men utvecklingsområden finns eller i låg utsträckning. Om en verksamhet bedöms uppfylla kvalitetskriterierna i låg utsträckning eller i flera delar anger Skolinspektionen att utvecklingsarbeten behöver inledas och visar på inom vilka punkter. En skriftlig redovisning av åtgärder begärs också av skolan. Om en verksamhet bedöms uppfylla kriterierna i hög utsträckning begär inte Skolinspektionen motsvarande redovisning men kan lämna framåtsyftande kommentarer.

Fakta om verksamheten

Ystad Gymnasium Område 5 är en av sex enheter på den kommunala gymnasieskolan Ystad gymnasium i Ystads kommun. Vid enheten bedrivs utbildning inom de yrkesförberedande programmen Bygg- och anläggningsprogrammet, El- och energi-programmet, Fordon- och transportprogrammet, Hantverksprogrammet, Hotell- och turism samt Restaurang- och livsmedelsprogrammet. Enheten leds av en rektor

och enligt nationell statistik får 357 elever sin utbildning vid denna enhet läsåret 2022/2023.

Beslut:

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Skolinspektionen bedömer att framtagna kvalitetskriterier uppfylls vid Ystad gymnasium område 5 i följande utsträckning:

Skolinspektionen bedömer följande: Undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala som andra källor *i flera delar, men utvecklingsområden finns.*

Ett utvecklingsarbete behöver inledas inom följande delar:

- Rektorn, lärarna och skolbibliotekarien behöver utveckla en systematisk samverkan i lärarnas frågor som rör undervisningen i källkritiskt förhållningssätt.
- Lärarna behöver utveckla undervisningen så att eleverna och lärarna tillsammans kan förbättra elevernas förmågor till källkritik och källtillit.
- Lärarna behöver utveckla det sätt på vilket de ger formativ feedback till eleverna.

Uppföljning

Huvudmannen ska senast den 2023-11-30 redovisa till Skolinspektionen vilka förbättringsåtgärder som vidtagits utifrån de identifierade utvecklingsområdena och resultat av dessa åtgärder. Som stöd för redovisningen bör bifogad mall (bilaga 3) användas.

Observera att mallen med fördel kan skickas separat som ett worddokument.

Redogörelsen skickas via e-post, till dokument.goteborg@skolinspektionen.se. Hänvisa till Skolinspektionens diarienummer för granskningen (dnr 2022:8458) i de handlingar som sänds in.

Skolinspektionens bedömningar

Nedan redovisas Skolinspektionens bedömningar.

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Kvalitetsgranskningen syftar till att granska i vilken utsträckning undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor.

Det innefattar en granskning av hur lärarna arbetar för att utveckla och anpassa undervisningen till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Samarbetet mellan lärare och skolbibliotekens personal har en viktig roll att fylla i det.

Granskningen innefattar också om ett källkritiskt förhållningssätt och metod ständigt är levande/närvarande i undervisningen genom både teoretiska resonemang och praktiska exempel. Detta innefattar prövningar av trovärdighet och relevans av både information och olika källor. Det gäller såväl text som bild, rörlig bild och ljud samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Till sist innefattar granskningen hur eleverna får möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt samt hur lärarna leder och stöttar elevernas utveckling av källkritiska förmågor.

Undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala som andra källor *i flera delar, men utvecklingsområden finns.*

Granskningen visar att lärarna strävar efter att hålla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt uppdaterad och utvecklar undervisningen samt att det finns en plan för vissa kontinuerliga insatser om källkritik och källkritiskt tänkande på skolenheten. Det finns vidare flera inslag av samverkan för att utveckla undervisningens källkritiska perspektiv men detta sker vanligen på enskilda lärares initiativ.

Vidare visar granskningen att lärarna uttrycker att de har svårt för att ha ett fördjupat resonemang kring källors trovärdighet och relevans då de upplever att tiden är begränsad och mycket stoff ska hinnas med på kort tid. Granskningen visar dock att

lärarna undervisar om informationssökning i olika källor och att eleverna får uppgifter som innebär att de ska tillämpa ett källkritiskt förhållningssätt gentemot olika typer av källor.

Granskningen visar slutligen att lärarna ger eleverna ett aktivt stöd för att utveckla sin källkritiska förmåga och att det finns vissa stödstrukturer så att eleverna får vägledning i ett källkritiskt förhållningssätt. Granskningen visar att det varierar om elever får återkoppling från lärarna om de har tagit till sig och utvecklat ett källkritiskt förhållningssätt.

Samarbete för att utveckla undervisningen inom källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att lärarna strävar efter att hålla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt uppdaterad och utvecklar undervisningen samt att det finns en plan för vissa kontinuerliga insatser om källkritik och källkritiskt tänkande på skolenheten. Det finns vidare flera inslag av samverkan för att utveckla undervisningens källkritiska perspektiv men detta sker vanligen på enskilda lärares initiativ.

Utveckling av undervisningen i källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att lärarna strävar efter att hålla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt uppdaterad och de har utvecklat undervisningen. Av intervju framkommer att lärarna håller sig informerade om teknisk utveckling och det stora informationsflödet genom informella samtal i kollegiet och med eleverna. Lärarna berättar exempelvis att de med hjälp av skolbibliotekarien och med stöd i forskningen inom biblioteksvetenskap, diskuterat frågan om källtillit i ett demokratiskt samhälle som en viktig del av elevers utveckling avseende de källkritiska förmågorna. Vidare berättar några lärare att de i sitt programarbetslag testat att göra egna konton på ChatGPT i fikarummet för att på så sätt hålla sig uppdaterad om den tekniska utvecklingen gällande AI. Av intervju med rektorn framkommer att hen gett IT-koordinatorerna i uppdrag att utarbeta en manual kring hur material delas och bedöms med tanke på de nya möjligheterna för fusk genom AI och ChatGPT men säger också att detta är ett utvecklingsområde för skolan då den tekniska utveckling hela tiden förändras.

Vidare berättar en lärare att hen genom att läsa tidningar och tidskrifter och genom att titta på myndigheters hemsidor får adekvat information om aktuella ämnen och utifrån dessa källor kan bemöta och diskutera konspirationsteorier gällande exempelvis pandemin som en del av ett källkritiskt lärande. Det framgår i intervjuerna med lärare och elever att lärarna är väl informerade om elevernas digitala värld och att de använder sig av denna värld som utgångspunkt när de konstruerar uppgifter. Exempelvis berättar en lärare att eftersom eleverna främst använder TikTok så konstruerade läraren en källkritisk övning som gick ut på att undersöka bakgrunden till ett visst TikTok-inlägg. En annan lärare berättar att när hen

jobbar med vetenskap och pseudovetenskap kräver det att man som lärare är insatt i elevernas källor så att man på ett bra sätt kan bemöta diskussioner och tankar från eleverna.

Samarbete i frågor som rör källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att det finns en plan för vissa kontinuerliga insatser om källkritik och källkritiskt tänkande. Av intervjuerna med lärare och skolbibliotekarien framgår det att det finns vissa gemensamma strategier på skolan som rör, dels aktuell teknikutveckling, dels informationssökning. Exempelvis har skolbibliotekarien haft information för lärarna om vilka resurser som biblioteket kan erbjuda och för eleverna i år 1 anordnas en biblioteksintroduktion där eleverna lär sig att söka i de sökfunktioner som skolbiblioteket kan erbjuda. Skolenhetens IT-koordinatorer informerar vidare lärarna om ny digital informationsteknik och har ibland även workshops. Av intervjuerna med lärare, rektorn och skolbibliotekarien framkommer det även att skolenheten anordnar en Medie- och informationskunnskap(MIK)-dag för alla elever i år 3 då ansvariga på skolan, utifrån en behovsanalys, sätter samman ett program som kombinerar föreläsningar och diskussioner om aktuella källkritiska frågeställningar. Vid den senaste MIK-dagen diskuterades exempelvis algoritmer och sociala medier och eleverna fick också prova på "Bad News game", ett spel som syftar till att främja ungdomars förmåga att se igenom fejknyheter.

Vidare visar granskningen att det finns flera inslag av samverkan för att utveckla undervisningens källkritiska perspektiv men att detta vanligen sker på enskilda lärares initiativ. Av intervjuerna med lärare och skolbibliotekarien framgår det att den senare har samverkat med en lärare i ämnet svenska och då varit ute i klasserna och pratat om informationssökning i relation till ett arbete eleverna skulle göra om skräcklitteratur, vandringsäppler och konspirationsteorier. Eleverna fick då information om vad som är skillnaden mellan att söka på internet eller söka i en begränsad databas och vad som är fördelar respektive nackdelar med de olika sätten. Både lärarna och skolbibliotekarien har, med stöd i forskningen inom biblioteksvetenskap, tagit upp frågan om källtillit i ett demokratiskt samhälle som en viktig del av elevers utveckling avseende de källkritiska förmågorna. Däremot har något reellt arbete ännu inte initierats inom detta område. Rektorn uppger i intervju att även om det finns ett inarbetat samarbete mellan skolbibliotekarien och vissa lärare tror rektorn att det med fördel skulle kunna ske på bredare front och i flera ämnen och som en naturlig del inför kursplaneringar.

Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

Granskningen visar att lärarna uttrycker att de har svårt för att ha ett fördjupat resonemang kring källors trovärdighet och relevans då de upplever att tiden är begränsad och mycket stoff ska hinnas med på kort tid. Granskningen visar dock att

lärarna undervisar om informationssökning i olika källor och att eleverna får uppgifter som innebär att de ska tillämpa ett källkritiskt förhållningssätt gentemot olika typer av källor.

Källkritiskt förhållningssätt i undervisningen

Granskningen visar att lärarna genomför sin undervisning så att ett källkritiskt förhållningssätt ständigt är närvarande. Av intervjuerna med både lärare och elever framkommer att alla lärare återkommande möjliggör för eleverna att förhålla sig till de källkritiska principerna genom att inkludera sådana perspektiv i uppgifternas utformning. Exempelvis berättar en lärare att hen brukar visa eleverna vad som är trovärdiga källor, som digitala och redaktionellt redigerade uppslagsverk, och hur de kan söka i dessa. Lärarna åskådliggör behovet av kritiskt tänkande och ett källkritiskt förhållningssätt ytterligare genom att använda sig av kontroversiella och aktuella frågor, som exempelvis pseudovetenskap och vaccinsmotstånd. Vidare berättar lärarna att sättet de lyfter de källkritiska förmågorna på varierar mellan ämnena. I svenska och engelska får eleverna träna på källkritik genom att lära sig att hänvisa på rätt sätt då de skriver texter, utöver de källkritiska diskussioner som uppkommer vid val av källa. En av lärarna säger att de vid flera tillfällen kommit in på fenomen som deep fake och AI då de tillsammans med eleverna diskuterat äkthet gällande skönhetsideal. I samhällskunskap har eleverna fått träna på att resonera kring konspirationsteorier och de bakomliggande orsakerna till dessa. De har i naturkunskap också fått jämföra artiklar om miljötänkandet i media genom att titta på olika typer av nyhetskanaler och jämföra informationen som dessa presenterar.

Prövningar av trovärdighet och relevans

Granskningen visar att lärarna uttrycker att de har svårt för att ha ett fördjupat resonemang kring källors trovärdighet och relevans då de upplever att tiden är begränsad och mycket stoff ska hinnas med på kort tid. Trots det så berättar lärarna att sådana diskussioner ändå sker vid de tillfällen då elever söker information. En lärare berättar att hen exempelvis hade en diskussion med en elev kring hur trovärdig källan som eleven ville använda var. Då fick eleven ta reda på mer kring vem som stod bakom källan och sedan hade läraren och eleven en ny diskussion kring detta. Vidare lyfter lärarna att eleverna har svårt för att resonera kring en källas värde i diskussioner, exempelvis då de i ämnet naturkunskap diskuterat det globala miljöhotet eller vaccinsmotstånd. En lärare menar att det handlar om att eleverna generellt har svårt med att värdera källorna och hur olika källor påverkar varandra. Detta blir särskilt tydligt då eleverna mestadels söker efter information på nätet. Även rektorn tillstår att detta är ett område som behöver utvecklas på skolan och att hen är medveten om att lärare av olika skäl har svårt för att bemöta och hantera ett fördjupat resonemang kring källors trovärdighet och relevans i relation till elevers förförståelse.

Informationssökning i olika källor

Granskningen visar att lärarna undervisar om informationssökning i olika källor. Av intervjuerna med både lärare och elever framgår det att lärarna visar eleverna att de kan söka information i olika typer av källor som tryckt och digitalt material men även i bild- och videomaterial. Det framgår av intervjuerna med både lärarna och eleverna att lärarna framhåller vikten av att eleverna ska vara källkritiska också då det gäller bild, ljud och video eller multimodala källor även om eleverna berättar att denna undervisning inte omfattat en källkritisk hantering av bildmediet. Lärarna berättar dock att de visat eleverna hur man söker efter bilder på nätet och hur man genom vissa program kan manipulera bilder och videos. En lärare berättar att hans elever hade en uppgift i filmanalys där de bland annat skulle beskriva vilka ljudkällor som fanns i en svensk stad på 1950-talet i syfte att både lära sig mer om tidsperioden men också att analysera vilka ljud som filmskaparen ville framhålla och varför. Lärarna går även igenom hur utfallet av sökningar påverkas, exempelvis berättade en lärare att hen visade en video på hur en filterbubbla fungerar för eleverna och därefter fick eleverna diskutera för- och nackdelar med dessa. En annan lärare berättar att hen i ämnet naturkunskap pratat om signalsubstanser i hjärnan och då dragit paralleller till hur filterbubblor fungerar. Utifrån den diskussionen som sedan följde märkte man, enligt läraren, att eleverna har en viss medvetenhet kring vad som är säkra källor och vad som kan påverka dem.

Lärarna ger eleverna stöttning i användningen av det källkritiska förhållningssättet

Granskningen visar att lärarna ger eleverna ett aktivt stöd för att utveckla sin källkritiska förmåga och att det finns vissa stödstrukturer så att eleverna får vägledning i ett källkritiskt förhållningssätt. Granskningen visar att det varierar om elever får återkoppling från lärarna om de har tagit till sig och utvecklat ett källkritiskt förhållningssätt.

Källkritiskt förhållningssätt i elevernas uppgifter

Granskningen visar att eleverna får uppgifter som innebär att de ska tillämpa ett källkritiskt förhållningssätt gentemot olika typer av källor. Av intervjuerna med både lärare och elever samt genom lektionsobservationerna framkommer att eleverna ofta får uppgifter där det källkritiska förhållningssättet ingår som en naturlig del i uppgiften och innefattar olika typer av källor som läroböcker, nätet och annan litteratur. Eleverna berättar att lärarna säger att när de gör en uppgift som innehåller källkritiska ställningstaganden ska de jämföra olika källor för att ta hänsyn till flera olika perspektiv i en fråga. Vidare berättar eleverna att de uppmanas att alltid ställa källkritiska frågor till sitt material utifrån de olika kriterierna som exempelvis äkthet, tendens och tid. Lärarna uppger i intervjun att de ibland styr det material som eleverna ska använda i en övning i syfte att eleverna ska utveckla sina källkritiska

tiska förmågor. Exempelvis berättar en av lärarna att hen jobbat med politiska debatter för att träna eleverna att tänka utifrån olika modeller. Då fick eleverna källor att använda som utgångspunkter för debatten. En annan lärare berättar att hen i ett ämnesövergripande projekt möjliggjorde för eleverna att argumentera för och emot olika energikällor och då fick eleverna också öva på att argumentera för något de på ett privat plan inte trodde på. Lärarna säger att eleverna har svårt att skilja på åsikter och fakta och därför blir en sådan övning viktig för att dem då de genom övningen får tillfälle att både träna de källkritiska förmågorna och med hjälp av dessa få uppleva hur det kan vara att ha en annan åsikt än den de kanske själva hade valt. På en av Skolinspektionens lektionsobservationer fick eleverna uppgifter som innebar att de skulle ta ställning till äktheten i vissa Youtubevideos som sedan visade sig vara exempel på deep-fake vilket eleverna sedan resonerade kring.

Aktivt stöd och stödstrukturer för att agera källkritiskt

Granskningen visar att lärarna ger eleverna ett aktivt stöd för att utveckla sin källkritiska förmåga och att det finns vissa stödstrukturer så att eleverna får vägledning i ett källkritiskt förhållningssätt. Av både intervjuer med lärare och elever samt i Skolinspektionens observationer framgår det att eleverna ges ett aktivt stöd gällande hur de ska förhålla sig källkritiskt till information som de ska använda sig av i sina uppgifter. Lärarna kan även välja ut material och källor som eleverna ska utgå ifrån vilket tidigare nämnts i detta beslut. På Skolinspektionens lektionsobservationer hjälpte läraren eleverna att söka information och visade, både hur eleverna skulle hitta och värdera de digitala sökträffarna, och hur eleven skulle hitta i en tryckt källa. En lärare säger att hen hjälper eleverna att hitta även i de verkstadsböcker som finns i fordonshallen. Eleverna upplever att de för det mesta får stöd i att utveckla sin källkritiska förmåga men att de diskussioner de har med lärarna skiftar i kvalitet och omfattning. Ibland förväntas det av eleverna att de kan granska information källkritiskt medan de vid andra tillfällen får vissa stödstrukturer att hålla sig till då de ska värdera information, exempelvis ska de alltid titta på när en källa är publicerad, vem som är ansvarig för informationen och i vilket syfte den producerats. Även skolbibliotekarien berättar att hen ger eleverna aktivt stöd då de kommer till skolbiblioteket för att söka information. Då går hen runt med eleverna och visar hur man söker i katalogerna, letar på hyllan, letar upp rätt bok men även hur man letar i boken. Enligt eleverna använder de sina källkritiska förmågor även utanför undervisningen, exempelvis när det tittar på sociala medier, men att de ibland inte medvetandegjort varför de upplever något som oäkta eller tillrättat.

Återkoppling kring källkritiska ställningstaganden

Granskningen visar att det varierar om elever får återkoppling från lärarna om de har tagit till sig och utvecklat ett källkritiskt förhållningssätt. Av intervjuerna med både elever och lärare framgår det att lärarna kontinuerligt ger återkoppling till eleverna då de arbetar med en uppgift som syftar till att utveckla de källkritiska förmågorna och i några ämnen ges även en skriftlig återkoppling. Däremot framgår det av granskningen att eleverna oftast inte får en samlad formativ återkoppling i

alla ämnen som syftar till att visa på en progression gällande de källkritiska förmågorna. Enligt rektorn kan vissa inslag av återkoppling gällande ett källkritiskt förhållningssätt även ske på utvecklingssamtalet, men det finns inga specifika riktlinjer för att detta ska ske utan det varierar mellan lärarna hur detaljerade de är i sin återkoppling.

Identifierade utvecklingsområden

I syfte att ytterligare höja verksamhetens kvalitet inom området bedömer Skolinspektionen att ett utvecklingsarbete behöver inledas inom följande:

- Rektorn, lärarna och skolbibliotekarien behöver utveckla en systematisk samverkan i lärarnas frågor som rör undervisningen i källkritiskt förhållningssätt.

Granskningen visar att även om det till viss del finns gemensamma och återkommande samverkansinsatser som gäller området källkritik på skolan så saknas ett samarbete mellan lärarna och skolbibliotekarien för att utveckla undervisningen. Av intervjuerna med lärarna och skolbibliotekarien framgår att den senare tillsammans med sin kollega håller på att formulera en plan för hur lärare och bibliotekarien i framtiden kan samarbeta i relation till undervisningen. Vissa lärare tar hjälp av skolbibliotekarien redan nu då de utifrån kursernas centrala innehåll planerar sin undervisning men sådana insatser sker på enskilda lärares initiativ. Det gör att lärarna riskerar att missa att ta till vara skolbibliotekariens kompetens i arbetet med att träna eleverna i källkritik och källkritiskt tänkande.

Skolinspektionen rekommenderar därför att lärarna, skolbibliotekarien och rektorn att diskutera hur samverkan i undervisningen i källkritik och källkritiskt förhållningssätt bedrivs och hur den kan utvecklas. Detta för att synliggöra de insatser som genomförs för att skapa en samsyn i vad som krävs för att eleverna ska utveckla ett källkritiskt förhållningssätt. Lärarna behöver, med utgångspunkt i respektive ämne, få stöd i hur de kan hantera källkritiska perspektiv i respektive ämne. Lärarna och skolbibliotekarien kan behöva få avsatt tid eller rutiner som på andra sätt möjliggör ett ökat samarbete med utgångspunkt i de olika ämnenas karaktär.

- Lärarna behöver utveckla undervisningen så att eleverna och lärarna tillsammans kan förbättra elevernas förmågor till källkritik och källtillit.

Granskningen visar att lärarna på flera sätt lyfter ett källkritiskt förhållningssätt i undervisningen och visar eleverna var de kan söka tillförlitlig information. Det framkommer dock att även om lärarna visar på olika typer av källor har de svårt att gå på djupet i diskussioner med källkritiska perspektiv.

Skolinspektionen rekommenderar därför att lärarna samverkar för att skapa utrymme för eleverna att gå på djupet med de källkritiska frågor och efterföljande diskussioner som uppkommer i undervisningen. Exempelvis kan detta göras genom att rektorn i sin schemaläggning planerar för att lärarna kan samverka så att de får utrymme att bemöta de diskussioner som uppkommer i undervisningen.

- Lärarna behöver utveckla det sätt på vilket de ger formativ feedback till eleverna.

Granskningen visar att lärarna på flera sätt arbetar med att vägleda eleverna i ett källkritiskt förhållningssätt. Det framkommer dock att alla lärare inte ger någon återkoppling på uppgifternas genomförande när det gäller de källkritiska aspekterna.

Skolinspektionen rekommenderar därför att lärarna framöver ger en formativ återkoppling till eleverna gällande utvecklingen av deras källkritiska förmågor. Detta kan med fördel göras genom att det utformas stödstrukturer som på ett tydligt sätt visar på hur eleverna förväntas arbeta i de olika ämnena med det källkritiska perspektivet.

På Skolinspektionens vägnar



Korrigerbar signatur



Korrigerbar signatur

X Arne Hellmark

X Anna Alm

Beslutsfattare

Signerat av: Arne Hellmark

Föredragande/utredare

Signerat av: Anna Alm

I den slutgiltiga handläggningen av ärendet har även utredare Maria Björkenborn och Maria Larsson deltagit.

Bilaga 1: Underlag för bedömning tematisk kvalitetsgranskning

Vid granskningsbesöket inhämtas information om såväl styrkor som utvecklingsområden inom verksamheten. Värderingarna i detta beslut grundar sig på:

- Två lektionsobservationer
- En gruppintervju med elever
- En gruppintervju med lärare och skolbibliotekarie
- En intervju med rektor.

Innan beslut har fattats har huvudmannen fått ta del av Skolinspektionens protokoll från besöket för faktakontroll.

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga såväl som enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor med avseende på geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesförberedande och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras till våren 2024.

Bedömningsområden

Som underlag för bedömningarna har Skolinspektionens utredare använt sig av framtagna kvalitetskriterier, vilka är utformade i enlighet med forskning och beprövad erfarenhet.

Inom respektive område granskas följande:

Bedömningsområde 1: Samarbete för att utveckla undervisningen om källkritik

I området granskas hur lärarna utvecklar undervisningen och håller sig uppdaterade i förhållande till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Inom detta område är även samarbetet mellan lärare och med skolbibliotekens personal en viktig del för att utveckla skolans arbete och bidra till elevernas källkritiska förhållningssätt samt ge dem möjlighet att tillägna sig konkreta metoder för till exempel informationssökning. Lärarna behöver kunskap för att kunna undervisa eleverna om var och hur de hittar tillförlitliga källor samt balanserad information genom det som kallas sökkritik och källtillit. Lärarna behöver hålla sig uppdaterade så att undervisningen även kan innehålla moment om hur teknik och algoritmer påverkar källor och handlingar samt om hur den digitala tekniken utvecklas. I detta är en viktig del även de plattformar och forum

som eleverna får information från, vilket gör att lärarna behöver hålla sig uppdaterade även kring hur dessa sorterar och visar information.

Bedömningsområde 3: Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

Området handlar om huruvida lärarna återkommande genomför undervisning om källkritiskt förhållningssätt i undervisningen. Forskningen visar att kombinationen av kunskapen inom ett ämne och dess vetenskapliga grund och förhållningssätt tillsammans med konkreta metoder för källkritiskt granskning och värderande är särskilt viktigt. Det är därför viktigt att lärarna kontinuerligt integrerar undervisningsmoment om kritiskt tänkande och ett källkritiskt förhållningssätt i respektive ämne.

Det är viktigt att undervisningen innehåller både teoretiska genomgångar och praktiska övningar av källkritiskt förhållningssätt och metod, och att dessa är ständigt levande/närvarande i undervisningen. Läraren behöver presentera olika källkritiska metoder som är relevanta utifrån ämnets vetenskapliga grund samt ge eleverna en möjlighet att reflektera över hur olika digitala källor och informationsflöden kan värderas utifrån olika vetenskapliga traditioner och metoder. Det är således av vikt att undervisningen involverar såväl text som bild, rörlig bild och ljud, samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Bedömningsområde 3: Eleverna får stöttning i användningen av källkritiskt förhållningssätt

I området granskas hur lärarna ger eleverna möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt. För att utveckla elevernas källkritiska förhållningssätt är det viktigt att lärarna tar ansvar för och leder eleverna genom att medvetet skapa uppgifter med ett väl valt innehåll och med genomtänkta frågor som eleverna ska undersöka. Lärarens ledning och stöttning bör även innebära att eleverna får stöd och konstruktiv, åldersanpassad feedback för att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt i förhållande till både digitala och tryckta källor. En annan viktig aspekt är att eleverna ges stödstrukturer, till exempel tydliga instruktioner för hur de ska arbeta eller modeller för hur saker ska presenteras, men de kan också utgöras av vägledning från läraren i konkreta situationer, exempelvis stöd i form av ändamålsenliga och genomtänkta frågor. Allteftersom kunskapen och förmågorna utvecklas över tid finns det möjlighet att minska stödstrukturernas omfattning samtidigt som uppgifterna bör stötta en progression och ge eleverna möjlighet att lära sig använda olika typer av källor samt lär sig deras styrkor och brister.

Det är viktigt att läraren utmanar eleverna att tänka utanför ramarna och ifrågasätta deras antaganden om den information de tar del av och som de undersöker samt producerar inom undervisningen. Uppgifterna bör även omfatta

källkritiska tillvägagångssätt i olika typer av digitala verktyg, olika typer av källor och former av uttryck och ge eleverna möjlighet att arbeta mer fritt med undersökande uppgifter.

Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens hemsida:

[Undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan \(skolinspektionen.se\)](https://www.skolinspektionen.se/undervisningen-i-kallkritiskt-forhallningssatt-fokus-gymnasieskolan)

Bilaga 2: Författningsstöd

Gymnasieskolans syfte är enligt **skollagen** (2010:800) bland annat att ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Utbildningen ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper (15 kap. 2 § skollagen). Enligt **läroplanen** ska eleverna kunna orientera sig och agera i en komplex verklighet med stort informationsflöde, ökad digitalisering och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska information och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. På så vis närmar sig eleverna ett vetenskapligt sätt att tänka och arbeta. [...] Genom studierna ska eleverna stärka grunden för det livslånga lärandet. Förändringar i arbetslivet, digitaliseringen och den tekniska utvecklingen, internationaliseringen samt miljöfrågornas komplexitet ställer nya krav på människors kunskaper och sätt att arbeta. [...] I ett allt mer digitaliserat samhälle ska skolan också bidra till att utveckla elevernas digitala kompetens. Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur digitaliseringen påverkar individen och samhällets utveckling. Alla elever ska ges möjlighet att utveckla sin förmåga att använda digital teknik. De ska också ges möjlighet att utveckla ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik, för att kunna se möjligheter och förstå risker samt för att kunna värdera information (Förordning om läroplan för gymnasieskolan [SKOLFS 2011:144], Lgy 11, 1 Skolans värdegrund och uppgifter, Gymnasieskolans uppdrag).

I **läroplanen** anges vidare att det är skolans ansvar att varje elev som har slutfört ett nationellt program kan använda sina kunskaper som redskap för att bland annat kritiskt granska normer, påståenden och förhållanden, kan använda såväl digitala som andra verktyg och medier för bland annat kunskapssökande, informationsbearbetning, problemlösning och lärande, kan använda bibliotek och deras resurser samt har förutsättningar för att delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv och förmåga att kritiskt granska och bedöma det de ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Mål). Enligt läroplanen ska läraren i undervisningen utnyttja de kunskaper och erfarenheter av arbets- och samhällsliv som eleverna har eller skaffar sig under utbildningens gång samt organisera och genomföra arbetet så att eleven bland annat får möjlighet att använda digitala verktyg på ett sätt som främjar kunskapsutveckling (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Riktlinjer). Alla som arbetar i skolan ska, i skolans arbete med normer och värden, uppmärksamma de möjligheter och risker som den ökande digitaliseringen medför (Lgy 11, 2.2 Normer och värden, Riktlinjer).

Av **skollagen** följer att det pedagogiska arbetet vid en skolenhet ska ledas och samordnas av en rektor (2 kap. 9 skollagen). Enligt **läroplanen** har rektorn ett särskilt ansvar för att utbildningen utformas så att alla elever, för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, ges handledning och får tillgång till och förutsättningar att använda läromedel av god kvalitet samt andra lärverktyg för en tidsenlig utbildning, däribland skolbibliotek och digitala verktyg. Rektor ansvarar vidare för att lärare och annan personal får möjlighet till den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter och kontinuerligt ges möjlighet att dela med sig av sin kunskap samt att lära av varandra för att utveckla utbildningen. Rektor har därtill ansvar för att skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen och för att stärka elevernas språkliga och digitala kompetens (Lgy 11, 2.6 Rektorns ansvar).

I **ämnesplaner** för engelska, historia, religionskunskap, samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk, naturkunskap, biologi, fysik och kemi anges bland annat följande avseende respektive ämnes syfte. Undervisningen i engelska ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur man söker, värderar, väljer och tillägnar sig innehåll från olika källor. I historia ska eleverna ges möjlighet att söka, granska, tolka och värdera olika typer av källor och att använda digitala verktyg för att söka information från olika medier. I religionskunskap ska ge eleverna ges möjlighet att analysera texter och begrepp, kritiskt granska källor i digital och annan form, diskutera och argumentera. I svenska och svenska som andraspråk ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om hur man söker, sammanställer och kritiskt granskar information från olika källor och ge eleverna förutsättningar att utveckla sin förmåga att orientera sig, läsa, söva och kommunicera i en vidgad digital textvärld med interaktiva och föränderliga texter. I naturkunskap ska undervisningen syfta till att eleverna bland annat utvecklar förmåga att kritiskt värdera och ta ställning i frågor som har ett naturvetenskapligt innehåll. I biologi, fysik och kemi ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar förmåga att kritiskt värdera och skilja mellan påståenden som bygger på vetenskaplig respektive icke-vetenskaplig grund. I ämnesplan för samhällskunskap anges att ett komplext samhälle med stort informationsflöde och snabb förändringstakt kräver ett kritiskt förhållningssätt och eleverna ska därför ges möjlighet att utveckla ett sådant. Det omfattar förmåga att söka, strukturera och värdera information från olika källor och medier samt förmåga att dra slutsatser utifrån informationen. Eleverna ska ges förutsättningar att utveckla förmåga att söka, kritiskt granska och tolka information från olika källor samt värdera källornas relevans och trovärdighet.

Bilaga 3: Mall för huvudmannens redovisning

Detta formulär kan användas som stöd för er när ni redovisar hur ni har arbetat med de utvecklingsområden som Skolinspektionen har identifierat i samband med den regelbundna kvalitetsgranskningen.

Redovisningen av vidtagna åtgärder ska fastställas av huvudmannen.

Utvecklingsområde 1: <u>Rektorn, lärarna och skolbibliotekarien behöver utveckla en systematisk samverkan i lärarnas frågor som rör undervisningen i källkritiskt förhållningssätt.</u>
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:
En viktig del i Skolinspektionens arbete är att ta del av elevernas synpunkter om sin skolsituation i våra utredningar. Vi skulle därför vilja veta om ni återkopplat vårt beslut till eleverna och i så fall på vilket sätt?

Utvecklingsområde 2: <u>Lärarna behöver utveckla undervisningen så att eleverna och lärarna tillsammans kan förbättra elevernas förmågor till källkritik och källfili.</u>
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:
En viktig del i Skolinspektionens arbete är att ta del av elevernas synpunkter om sin skolsituation i våra utredningar. Vi skulle därför vilja veta om ni återkopplat vårt beslut till eleverna och i så fall på vilket sätt?

<u>Utvecklingsområde 3: Lärarna behöver utveckla det sätt på vilket de ger formativ feedback till eleverna.</u>
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:
En viktig del i Skolinspektionens arbete är att ta del av elevernas synpunkter om sin skolsituation i våra utredningar. Vi skulle därför vilja veta om ni återkopplat vårt beslut till eleverna och i så fall på vilket sätt?